

Papp János

**A szép könyv dicsérete
A Tevan könyvek kritikái**

Békéscsaba - Gyoma, 1989.

A Tevan nyomda történetéről valamint Tevan Andor könyvkiadói tevékenységéről az elmúlt évtizedben több jelentős tanulmány, visszaemlékezés, bibliográfia jelent meg. Ezekben a szakemberek és az érdeklődők megtalálhatják a témával kapcsolatos fontosabb eseményeket, adatokat.

Tevan Andor egyéniségének és életművének jobb megismerését szolgálják a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában (MTAKK) elhelyezett Tevan irattár és levelezés feldolgozásának eddig közreadott művei is.

Ezúttal az irattár mindeddig nem (vagy csak nagyon kivonatosan) publikált egységéből, a Tevan-könyvekről írt korabeli sajtókritikákból készítettünk válogatást, annak érzékeltetésére és dokumentálására, hogyan fogadta a szakma és a közönség a békéscsabai kiadó által megjelentetett köteteket.

Maga Tevan is fontosságot tulajdonított az általa kiadott könyvekről a folyóiratokban és napilapokban megjelent véleményeknek, amit a gondosan összegyűjtött és rendszerezett kivágatanyaga is bizonyít.

Reméljük, összeállításunk nemcsak újabb adalékokkal gazdagítja, hanem egyben teljesebbé is teszi a Tevan Andorról alkotott értékelést.

I.

Tevan Andor könyvkiadói tevékenységének indulása (1909) egybeesik a bécsi Grafikai Főiskolán folytatott tanulmányainak befejezésével. A császárvárosból Békéscsabára hazatérve átvette apja nyomdájának vezetését s azonnal hozzáfogott tipográfiai elképzeléseinek gyakorlati megvalósításához.

Első tevékenysége a fejlesztés, a modernizálás volt. Ennek eredményeként sor került két gyorsajtó vásárlására valamint két szecessziós jellegű betűtípus: a Behrens-féle antikva és a Tiemann-féle medieval összes fokozatának beszerzésére. Így az addig csak akcidenziák előállítására használható kis műhelyt könyvkészítésre is alkalmas, korszerű nyomdává változtatta. Tipográfiai elképzeléseinek megvalósítását azzal is elősegítette, hogy a 6 alkalmazott irányítása mellett maga végezte a lektori, korrektori, rajzoló teendőket, sőt a komplikáltabb szedéseket is.

A nyomdafejlesztés befejezése után Tevan Andor azonnal megkezdte a könyvkészítést, illetőleg -kiadást. Alapelvének - szemben Knerék konzervatívabb ízlésével - kezdettől fogva a modernséget tekintette. Ez vezette a kiadásra kerülő szerzők és művek megválasztásában, a könyvek tipográfiai megformálásában is.

Az első három év (1909-1911) Tevan-kiadványai inkább csak próbálkozásnak, bemutatkozásnak tekinthetők, melyek egyrészt elősegítették a Tevan nyomda és kiadó megismertetését a nagyközönséggel, másrészt pedig ezekkel a könyvekkel szerzett tapasztalatok, kapcsolatok alapján sikerült Tevannak (Rozsnyay Kálmán majd pedig Franyó Zoltán közvetítésével) személyes ismeretségbe kerülnie a korabeli magyar irodalom számos kiválóságával (Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Juhász Gyula, Nagy Lajos, Krúdy Gyula).

Mivel Tevan - szemben Kner Imre idegenkedésével - főként az élő irodalom alkotásai érdekelték, így ezek a nexusok hozzásegítették kiadói tematikájának jelentős átalakításához is, s ennek kedvező jelei már a következő év (1912) Tevan-kiadványain érzékelhetők voltak.

Az egyedi kiadványok mellett még ugyanebben az évben *Tevan Könyvtár* címmel megindította a hazai könyvkiadás élvonalába kerülést eredményező első sorozatát is.

A modern magyar és külföldi irodalom alkotásait népszerűsítő sorozat célját a kiadó így hirdette: *A Tevan Könyvtár havonként három füzetet bocsájt a könyvpiacra, ügyelve arra, hogy úgy belső tartalma, mint külső kiállítása tekintetében az e nemű vállalatok közül kiváljék. Programjában felöleli a hazai és a külföldi irodalom legjavát.*

Az egyes füzetek a *nagy példányszámban jót, olcsót és mégis szépet* elvet testesítették meg: a sorozatot tartalmi igényesség, a műfaji változatosság, az egyszerűségben is ízléses külső kiállítás jellemezte. Az egységes formátumú (180 x 120) füzetek vajszerű borítólapján színes hullámvonalakból kialakított ovális keretben állt a sorozat neve, illetőleg a füzet sorszáma, alatta pedig a mű szerzőjének a neve, a mű címe, műfaja és az ár megjelölése szerepelt. A belső tipográfiai megoldás, a felhasznált anyag (papír, festék) jelentősen elmaradt a tartalmi értékektől, ez azonban elsősorban a kiadási költségek csökkentésével magyarázható.

A sorozat fogadtatása az olvasók körében kedvező volt, a Tevan Könyvtár füzetek hamar népszerűvé váltak (számos opusból második, sőt harmadik kiadást kellett készíteni).

A folyóiratokban, napilapokban is - különösen az első-második évben - jó néhány méltatás jelent meg a sorozatról s a recenzensek elismeréssel írtak Tevan kezdeményezéséről.

Dicsérték a *páratlanul nívós és artisztikus füzetes sorozatot; Tevan ízlését, szakműveltségét és irodalmi tájékozottságát, friss, érdekes, nívóban, külső megjelenésben európai színvonalú könyveit, amelyekkel a Nyugat utáni második helyre került a Tevan kiadó. Tevékenységét, mellyel nagy szolgálatot tesz a magyar könyv európai ügyének, valósággal kulturális missziót teljesít s teszi mindezt Békéscsabán: Tevan vidékre ment könyvkultúrát csinálni.*

A Tevan Könyvtár indításával csaknem egy időben (1913) újabb könyvsorozat kiadására vállalkozik Tevan. Ezúttal - mintegy a tömegkönyv ellenpólusaként - a bibliofil jelleget állítja programjának középpontjába: *A német, angol, francia bibliofil irodalom óriási fellendülése arra indította kiadóvállalatunkat, hogy Magyarországon az első privátsajtót megteremtse. E privátsajtó tisztán bibliofil könyvek készítésével foglalkozik... Az e sorozatban megjelenő könyvek művészi kiállításban, az elképzelhető legszebb kivitelben, minimális példányszámban készülnek és számozottan kerülnek kiadásra.*

Az *Amatőr sorozat* három és fél évtized alatt megjelentetett 14 kötetét Tevan legsikerültebb kiadványai között tartjuk számon; amit a művészi kiállítás mellett az is bizonyít, hogy valamennyi példány vásárlóra talált s ezek a kötetek hozták meg kiadójuk számára a legteljesebb hazai elismerést.

Ezt tükrözték az egyes opusokról megjelent kritikák is. Bár a sajtóreagálás abban Janus-arcúnak bizonyult, hogy csak a sorozat első könyveiről s utolsó két kötetéről jelent meg recenzió, azonban amit a Heltai és a Nyársforgató Jakab kötetéről közöltek, az mind mennyiségben, mint pedig az értékelés „intenzitásában” felülmúlt minden várakozást.

Már a sorozatot indító Kosztolányi verseskötet (*A szegény kisgyermek panaszai*) kapcsán így összegez a kritikus: *Tanulhatnának tőle (ti. Tevantól) szépséget és ízlést a fővárosi kiadók!*

A Heltai Esopus-áról (a sorozat 13. köteteként jelent meg) írottak jelentették a csúcspontot. A dicséretben egymást múlták felül a kritikusok: (ez a könyv) *a legjobb francia vagy olasz amatőrkiadványokra emlékeztet; kultúra, ízlés, művészet, tudás, kort idéző stílus van ebben a könyvben; ez a könyv eseménye az országos nyomdakultúrának; papír, kötés, tipográfiai megoldás, nyomás: mind-mind igazi mives gondról beszél... valóban Békéscsabára csak szeretettel gondolhatunk.*

Az amatőr sorozatot lezáró, 1948-ban megjelent Nyársforgató Jakab meséi kötetnek is igen jó sajtóvisszhangja volt. *Nyomdászok és könyvkiadók egyaránt példát vehetnek erről a munkáról* - írta az egyik recenzens, míg egy másik *egy páratlan nyomdászmester, Tevan Andor tudós és körültekintő alkotásának* nevezte a könyvet.

A két könyvsorozat mellett az értékelések és méltatások terén az egyedi Tevan-kiadványok kissé háttérbe szorultak, ezekről a kötetekről alig-alig jelent meg kritika, ismertetés. Nehéz erre megnyugtató magyarázatot találni, mivel a Tevan nyomdából sorozaton kívül is számos jelentős és szép kiadvány került ki.

Talán a Tevan Könyvtár füzeteinek népszerűsége s az amatőr bibliofil kötetek exkluzivitása túlzottan lekötötte a sajtó figyelmét; talán ezt a két sorozatot maga Tevan is nagyobb reklámban részesítette; talán az egyedi kötetek többségének megjelenéséhez nem kedveztek a körülmények, - csak találgatni lehet.

Azért azok a könyvkritikák, amelyekből részleteket közlünk meggyőzően bizonyítják, hogy ezek a művek is méltó módon képviselték a Tevan-könyvkiadást.

Tevan Andor és Kner Imre kiteljesítette, országos sőt nemzetközi szintre emelte a neves megyei elődök: a szarvasi Réthy Lipót, a gyulai Dobay János által megalapozott békési könyvkiadást és könyvművészetet.

A Tevan-kiadványokról megjelent korabeli recenziókból válogatott részletek közreadása remélhetőleg megerősíti, mintegy hitelesíti az előző megállapítást s egyúttal teljesebbé teszi a Tevan Andorról alkotott képet is.

II.

A Tevan könyvtár sorozatról

1.

A békéscsabai Tevan cég kiadásában új füzetes vállalat indult meg Tevan Könyvtár cím alatt. Külső kiállításában s belső dolgaiban is elüt a hasonló füzetes vállalatoktól. Azzal a programmal bocsátotta ki a kiadó az első sorozatot, hogy olcsón és emellett artisztikus köntösben a világirodalom s az új magyar belletrisztika java dolgait adja kezébe a magyar közönségnek...

(Szegedi Híradó, 1912. október 23.)

2.

Tevan Andor könyvkiadó Békéscsabán. Olyan kiadó, aki nálunk egészen ritka típusú. Sokat járt külföldön, van ízlése és szakműveltsége, emellett pedig nagyon szereti és érti a portékáját, amellyel kereskedik: az irodalmat. Ez mindenütt természetes, de nálunk hangsúlyozott elismerést, kiemelést és méltánylást érdemel. A kiadónak igenis olvasnia kell. Kell, hogy szeresse az amit portál, kell, hogy a kiadványaiban is meggyőződés, hozzáértés, stílus legyen. Egy csöndes magyar városkában alig egy éve foglalkozik azzal a gondolattal, hogy nívóban és külső megjelenésben európai nívójú könyveket teremtsen, amely akár a német, akár az angol könyvpiacnak becsületére válhat. Sokat írtunk már - ezen és más helyen - arról, hogy a magyar könyv mennyire elzüllött. Klasszikusaink olyan „díszkötés”-ben jelentek meg, hogy az európai magyar pirulva és szégyenkezve rejti el könyvtárában...

Tevan Andor mindezt látja. Vidékre ment könyvkultúrát csinálni. A „vidéki” jelzet már nem árt neki, hiszen a „budapesti” könyvkiadók legnagyobb része olyan mélyen lesüllyesztette, annyira vidékivé tette már a budapesti kiadványokat, hogy a könyvek provenienciája csak ajánlólevél lehet. Talán neki sikerül majd megcsinálni a magyar könyvkiadás decentralizálását. A Nyugat ízléses, nemes vállalkozása után mindenesetre Tevan Andor a második, aki friss, ízléses, érdekes magyar könyveket ad a közönség kezébe.

Tizenhárom sárgapiros füzet hever előttünk... A kis füzetek nemes és ízléses kiállításban jelentek meg. Emellett olcsók. Minden könyvbarát figyelmébe melegen ajánljuk a Tevan-füzeteket.

(Világ, 1913. március 9.)

3.

Különös figyelmet érdemel és fölöttébbvaló megbecsülést Tevan Andor csabai műnyomó vállalata. Párját ritkító dolog, hogy vidéki nyomda ennyire elhódítsa a magyar szerzőket és írókat. A Tevan nyomda ma olyan keresett és jelentős kiadó-fórum, mint a legelterjedtebb nevű fővárosi tipográfiai és grafikai műintézetek. Modern könyvművészet, új, ízléses és külföldön is elsőrangúan helytálló szép munka, amit csinál. Nagy szolgálatot tesz a magyar könyv európai ügyének ez a vidéki magyar vállalat.

(Nagyvárad Napló, 1913. május 8.)

4.

Ma már a vidék legtöbb városában pezsgő szellemi és társadalmi élet van, kiállításokat, hangversenyeket rendeznek a vidéken is és lassanként megindulnak ott is a kultúrát terjesztő vállalkozások.

Ezek között a vállalkozások között mind időrendben, mind pedig az értékelés sorrendjében is a legelső a Tevan Andoré. Tevan Andor békéscsabai könyvkereskedő és könyvnyomda tulajdonos az elmúlt év elején az eddigi vidéki példákat messze túlszárnyaló vállalkozásba fogott: könyvkiadó lett. Eddig is jelentek meg vidéki kiadásban egy-egy helyiérdekű poétának nagyjából az ismeretlenség homályában maradó elmetermékei, Tevan Andor azonban nem ezen a nyomon haladt. Ő a külföldi és hazai írók legjelesebbjeinek műveit akarta gyűjteményes és állandóan folyamatos vállalatban a közönségnek adni s így született meg a Tevan Könyvtár eszméje. Tarthatjuk ugyan a Tevan Könyvtárt a már előbb megindult s Gömör Jenő által szerkesztett Modern Könyvtár utánzásának, azt azonban mindenkinek el kell ismernie, hogy a Tevan Könyvtár füzetének tartalma nagyobb műgonddal megválogatott, a kiállítása pedig össze sem hasonlítható a Modern Könyvtáréval. S az talán már az idők jele, hogy ma Magyarországon, a vidék egyik csendes, kis városában értékesebb, jobban megválasztott termékekből álló és a nyomdai technikának tökéletesebb formájában jelentkező gyűjteményes kiadás létesülhet, mint ugyanazért az árért Budapestén az ország egyik legrégebbi és legnagyobb műintézetében. Tevan Andor valósággal kulturális missziót teljesít a Tevan Könyvtárral... (melynek) népszerű füzetek ma már országszerte ismeretesek és kedveltek, azokról a kritika is minduntalan a legnagyobb elismerés hangján emlékezik meg.

(Beregi Hírlap, 1913. július 28.)

Az amatőr Tevan sorozat köteteiről

6.

A legutóbbi hetekben egy új bibliofil-kiadvánnyal lepték meg Tevanék a könyvbarátokat. Kosztolányi Dezső irodalomtörténeti jelentőségű, tündérien finom versciklusát, A szegény kisgyermek panaszaikat adták ki 500 számozott példányban, félpergament kötésben, finom rajzú vörös iniciálékkal. Ez a könyv nyitja meg a szebbnél szebb amatőrkiadványok sorát, amelyben csak igazán komoly irodalmi értékű művek jelenhetnek meg. Angol- és Németországban már régen megszokott és megkövetelt dolog, hogy a könyvnek nemcsak a tartalma, hanem a külső kiállítás szempontjából is értékesnek, finomnak és harmonikusnak kell lenni. Nálunk Magyarországon a legutóbbi időkig negligálták ezeket a szempontokat és ily módon szép könyv nemigen került a piacra. A Nyugat volt az első, amely a könyv tipográfiai reformját sürgette és utána a Tevan-cég volt, amely minden egyes kiadványában a lehető legdisztingváltabb ízléssel megvalósította. Tanulhatnának tőle a fővárosi kiadók!

(Függetlenség, 1914. február 22.)

7.

... micsoda magasságban vannak ezek (ti. a *Huszedik Század, a Nyugat könyvkiadó kötetei, a Kner- és Tevan-könyvek* - P. J.) ama kiadványok felett, amelyekkel még tíz esztendővel ezelőtt is elárasztották asztalainkat a vidéki nyomdák s mily tiszteletreméltó a fejlődésnek, bátorságnak, munka- és tőkebefektetésnek az a foka, mellyel egy-egy vidéki nyomda igyekszik magára vonni a figyelmet.

Legszebben a Tevan-kiadású könyveknek s ezek között is a most megjelent Kosztolányi verseskönyvnek (A szegény kisgyermek panasza) sikerült ez a törekvés. Ámbár a kötéstől a betűi metszéséig minden külföldi ízlést árul el, de finom ízlésű, nemes arányú, gondos munka s valóban irigylésre méltó a költő, aki ilyen gyengéd felkarolással jelentkezhetik olvasói előtt. A sorok valóra, a vers ritmusa, a gondolatok akcentusa csak így jut kellően érvényre, mikor a szedés maga is akkordokban zeng a papirosról.

(*Könyvtári Szemle, 1914. május 15. - Nádas Pál*)

8.

... Fanni hagyományai, melyet a békéscsabai kiadó könyvbarátok számára adott ki, új vonzó formájában, mindenesetre könyvtárunkba kerül. A könyv könnyed és kecses, halovány-rózsaszín keménypapír-fedéllel és világoszöld vászonszegéssel. Ugyanaz a rózsaszín és zöld, melyet húsz évvel ezelőtt láttunk divatos női ruhákon és valahogy mindnyájunk ifjúságát hozza eszünkbe. Felül egy a fődélhez ragasztott zöld vászonból való olvasójegy hangsúlyozza a könyv stilizált voltát. A papír szürkés-kék, a betűk finomak. Nyilvánvaló, hogy ilyen stílus sohase volt, a biedermeier-korban sem, de a kiadó nem is óhajt stílust utánozni, csak megérzékíteni egy kort - tüntetően és szabadon szárnyaló képzelettel - számunkra, kik ma élünk.

Tevan Andor, a szintén Békés megyei, gyomai Kner Imrével együtt - mindketten régi, tisztos nyomdászcsaládok ivadékai - becsületet szerez a magyar könyvnek.

(*Nyugat, 1917. január 1. - Kosztolányi Dezső*)

8/a

Külön elismerést érdemelnek a Tevan nyomdának amatorkiadásai is; elsősorban azért az úttörő elhatározásáért illeti dicséret a kiadójukat, hogy az amatorkönyvek fogalmának népszerűsítését Magyarországon megkezdték.

Mert először hozzá kell szoknia közönségünknek ahhoz a gondolathoz, hogy az értékes irodalmi termékek kiadványaiból műbarátok részére korlátolt számú különlenyomatok készülnek és csak azután térhetünk át a kérdésnek gyakorlati részére, hogy tudniillik kivitelben milyenek legyenek azok az amatőrpéldányok...

Abban a három könyvben, mely ebben a pillanatban előttem fekszik, elsősorban a tendenciát látom és becsülöm. Ezzel a tendenciával talán sikerül majd a Tevan vállalatnak megteremteni a magyar könyvkultúrát és egy megértő, művészileg képzett bibliofil társadalmat. Nagyon jól tudom, hogy a kiadók is tisztában vannak azokkal a kisebb-nagyobb technikai és művészi fogyatkozásokkal, amelyek amatorkiadásaikat ma még csupán dicséretre méltó kísérletekké teszik és világosan áll előttük az az út, mely a szó komoly és magasabb értelmében vett amatorkiadványok megteremtése felé vezet...

A Tevan-féle amatőrkiadások ma már sorozatszerűen jelennek meg könyvpiacunkon. A legjobb és tipográfiaiilag a legfinomabb, a legfrissebb Kármán-kiadás (Fanni hagyományai). Egyike a kevés számú igen sikerült magyar kiadványoknak és kitűnő példája a Tevan nyomda sokoldalúságának és az uralkodó divatízlés felismerésében megnyilatkozó stílusérzékenységek... Rózsaszínű papírkötése van, zöld selyem háttal, aranymetszéssel a könyv felső-oldalán... stílusos a könyv tokja is, rózsaszínű, ami szintén élénken világít rá korunk ízlésének rafinált keresettségére.

(*Könyvtári Szemle, 1917/1. szám - Jaschik Álmos*)

9.

Tevan Andor messze vidéken, a tírják rónán álmodik a magyar könyvről. Költőink az életükben gyakran rongyosan járnak, de a munkáikkal még nagyobb igazságtalanság esik, bugris, ízléstelen mezbe öltöztetik, úgy, hogy legnagyobb íróink köteteit féltve rejtjük el a könyvszekrényünkbe a tejüveg mögé. A magyar klasszikusok úgy vannak bekötve, összefűzve és kiszedve, mint a húsos-könyvek! Évekkel ezelőtt a békéscsabai kiadó az európai ízlés forradalmi jelszavával új és kecses, nemesen finom könyveket dobott a piacra. Sorra veszi a magyar klasszikusokat. Tavalay Kármán József Fanni hagyományait adta ki, az idén - lila selyemkötésben, kedves betűkkel, Divéky velős és magyaros rajzaival - az első demokrata magyar verset, Fazekas Mihály: Lúdas Matyiját...

(*Kosztolányi Dezső - MTAKK Ms. 10.437*)

10.

... a gyönyörű kötet a Tevan nyomda fennállásának 40 éves évfordulójára készült. (*Heltai: A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái... - P. J.*) Tevanék, Kner Izidor nyomdája mellett, nagyon sokat tettek a magyar könyvkészítő ízlés fejlődéséért s ez a kiadványuk, ha lehet, a régebbieknél is tisztább és érettebb ízlésről tanúskodik. A legjobb francia vagy olasz amatőrkiadványokra emlékeztet...

(*Magyar Nemzet, 1943. december 17. - Szabó Zoltán*)

11.

Gyöngéd mosollyal simogatjuk ezt a könyvet, mint egy aranyfürtös gyermekfejet. És úgy nézünk rá, mint a legszebb műtárgyra, oly féltő gonddal érinti az ujjunk. A könyv külseje nem hiú máz csupán. Kultúra, ízlés, művészet, tudás, kort idéző stílus van ebben a kódexalakú könyvben, amely régi idők varázsával ragadja meg képzeletünket. Mire végigsétált szemünk a szürkés színű, vastag papirosokra nyomtatott ódon fametszetek során s hozzátapadt a változó piros-fekete betűkhöz, már benne él a fantáziánk abban a XVI. században, amely Heltai Gáspárt adta nekünk, a meseíró, aki Erdély nyelvén és Erdély észjárása szerint szólaltatta meg a nagy Aesopust.

Meghatottsággal és gyönyörűséggel lapozzuk e nemes köntösű könyvet és - nagy-nagy büszkeséggel. Az Úrnak 1943. esztendejében, nehéz gondok évadján erre képes a magyar műveltség, tudás és rajongás! Akik e könyvet a kezünkbe adják, azoknak a lelkesedése és odaadása közel rokona a középkori kódexíró barát lelkeségének. Boldog láz és alázat szülte ez a gyönyörű könyv, amely Aesopus mély bölcsességét öltözteti ékes köntösbe. Az aesopusi filozófiát és tanulságokat: mindazt, ami a mai emberhez is szól, éppen úgy, mint szólt a

tegnapihoz és szólni fog a holnap emberéhez. Mert amit az olvasó szomjas lelke e gyönyörű könyvben talál, az időtlen és időfeletti.

(Nemzeti Újság, 1943. december 19. - Balassa Imre)

12.

Ezópus meséit más hasonló fabulákkal együtt Heltai Gáspár adta ki először magyar nyelven. Ezt a magyar Ezópust ... most Keleti Arthur dolgozta át és a békéscsabai Tevan nyomda adta ki fennállásának negyvenedik éve alkalmából. Ettől a nagy hagyományú vállalatától, amelynek oly jelentős része van könyvművészetünk fejlődésében, nem is kaphatott volna méltóbb ünnepi ajándékot a magyar könyvbarát, mint ezt a remekbe készült kötetet, amely - papírával, nyomásával és egy kétszáz esztendő Ezópus-kiadásból átvett fametszeteivel - jogosan tarthat igényt „az év legszebb magyar könyve” rangjára.

(Pesti Hírlap, 1943. december 22. - Fóthy János)

13.

Olyan könyv fekszik előttünk, amely a könyvkiadás mai sivár tömegcikkeket „gyártó” korszakában és a jelenlegi anyagihiány idején valóban örömet szerezhet a szép könyv minden barátjának. A békéscsabai Tevan nyomda, amelynek bibliofil szempontból annyi szép könyvet köszönhetünk, fennállásának negyvenedik évfordulóján békeidőben is feltűnést keltő ízléses és gondos kiállításban kiadta „A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái és oktató beszédei” címmel azt a száz mesét, amelyet 1566-ban Heltai Gáspár gyűjtött össze és adott ki Kolozsvárott. Heltai Gáspár „Száz fabulája” ma sem avult el, örök szépségük és tanulságuk mindenkor értéke lesz az irodalomnak.

A négy évszázad alatt azonban a magyar nyelv sokat fejlődött és Heltai Gáspár irányát már nem tudjuk maradéktalanul élvezni ma. Hogy mégis zavartalan legyen az olvasó öröme, a kiadó felkérésére Keleti Arthur ... írta át mai magyar nyelvre a fabulákat. Keleti Arthur ezzel az átdolgozással - éppúgy, mint annak idején Heltai Gáspár - maradandót alkotott... Egyformán illeti elismerés a kiadót és az átdolgozót ezért a szép könyvért, amelynek nyomdai előállítása is tökéletes s amelyre Tevanék büszkéek lehetnek.

(Kis Újság, 1944. január 12. - László Ferenc)

14.

... A munka komolyságát a békéscsabai Tevan nyomda arravalóan megbecsülte és a nyomdai kiállítása megérdemli, hogy erre külön figyelmeztessünk. A legszebb magyar könyvvel ajándékozta meg a Tevan nyomda a magyar irodalmat. Békéscsaba úgy dolgozott, hogy ez a könyv eseménye az országos nyomdakultúrának...

A papirosínség legszűkebb napjaiban a könyv teste a legigényesebb papiros, betűmezőinek harmonikus rendje, a mesék eltagolási módja, könyvdíszjeinek archaikus kedvessége, elhelyezésüknek finomsága és végül, ahogy a nyomda vigyázott arra, hogy a könyvet méltó öltözködéssel bekössék, mindez a kecsesség, kiválóság, a legteljesebb nyomdai művészet.

A Tevan nyomda és Keleti Arthur alázatos igyekezete és teljesítménye sivár korszakunkban feltűnő, megható.

(Népszava, 1944. február 13. - Révész Béla)

15.

... A szépség jegyében fogant e könyv s ezúttal a könyvkiadás is a művész (ti. Keleti Arthur - P. J.) segítségére sietett: a munkaadó munkatárssá vált. A nagyigényű Tevan nyomda a legnemesebb holtversenyt futja esztendőök óta Knerékkal s a Hungáriával. Ez a munkája könyvkiadásunk igazi dicsősége. A könyv tipográfiájának élvezetes változatossága s megnyugtató harmóniája, az újrametszett évszázados fametszetek szépsége, a papír, a kötés, a borítólap a mesterség szeretetéről vall. Így is illő: méltó cipruság a századok óta porló kolozsvári nyomdász sírjára.

(*Magyar Nemzet*, 1944. február 26. - Bóka László)

16.

A Tevan könyvnyomda emlékezetesen ünnepli meg fennállásának 40. évfordulóját. Heltai Gáspárnak, a hitvitázó írónak és prédikátornak aesopusi meséit adta ki rendkívül szép, a legnemesebb bibliofil kiadásban, a legszebb könyvvel ajándékozván meg a könyvpiacot s a magyar irodalmat...

A Tevan Keleti Arthurt, a kiváló költőt nyerte meg arra, hogy a meséket mai nyelvünkhöz hozza. Eléggé ki sem emelhető, milyen nagy jelentőségű és sikerült cselekedet az, amellyel a tiszta szépségnek ez az áhítatos, kiváló tehetségű keresője ezt a nagyon szép könyvet a mai közönségnek is hozzáférhetővé tette anélkül, hogy a pompás régi nyelv zamatosságából, nemes archaizmusából a legkevesebbet is veszítette volna...

Keleti Arthur nagyszerű remeklését nemes versenyben kiegészíti, a legméltóbb keretbe helyezi a könyv rendkívül szép kiállítása. A könyv valóban napjaink legszebb nyomdai remeke. A finom papiros, a mesék ízléses, elegáns elosztása, az archaikus hangulatú és szépségű könyvdíszek, a könyv kötése, kecsessége a legnagyobb dicséretet érdemli meg.

(*Újság*, 1944. március 1. - Fodor József)

17.

... a kiadó békéscsabai Tevan nyomda érdeme, hogy oly ékes és szívderítő köntösben hozta ki még e nehéz években is (mikor a nyomdaipar annyi selejtes tipográfiai megoldással nyomorít el remekműveket manapság) Aesopus, Heltai és Keleti munkáját. Papír, kötés, tipográfiai megoldás, nyomás: mind-mind igazi műves gondról és hozzáértő szeretetről, iparosi hagyományról beszél; valóban Békéscsabára csak szeretettel gondolhatunk... Nyomatékosan még egyszer rá kell mutatnunk a kiadó lelkeségére és példamutatóan szép munkájára. A téli könyvpiac egyik büszkesége volt ez a kötet és rá kell mutatni Keleti Arthur érdemeire: hálásak lehetünk, hogy a magyar irodalom ez elfeledett „műfordítását” (mert persze jóval több, mint fordítás) újra fordította, újra dolgozta. Így legalább olvasókat szerzett Heltainak.

(*Magyar Csillag*, 1944. március 15. - Ortutay Gyula)

18.

A békéscsabai Tevan nyomda, amely ízlésével és művészi törekvéseivel évtizedek óta hazánk legmagasabb színvonalú nyomdái közé tartozik, ez évben ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Ünnepezt méltóképpen oly könyv kiadásával ülte meg, mely magára vonta a könyvkedvelők elismerő figyelmét. A régies hatású, csontszínű, külön e könyv számára

rendelt diósgyőri papirosra nyomtatott, díszes kiadványt fametszetek ékesítik... A vörös-fekete nyomású boríték rikító színes fametszetével a régi kalendáriumok borítékának hatását kelti, félvászon kötése azonban egészen modern: kékesszürke vászonsarok, dohánybarna papírral bevont tábla semmiképpen nem emlékeztet a régi kötésekre... A könyv így archaizáló, modern könyv, ami egyébként nem hiba, különösen akkor nem, ha a nyomdai művészetnek ily tökéletességével, annyi ízléssel, gondnal van előállítva, amint azt különben a Tevan-kiadványoknál már megszoktuk.

(Magyar Könyvszemle, 1944/1. szám - Trócsányi Zoltán)

19.

... A kétszínű címlap az örökszép Bodoni antiquával az eredeti 1566-os kolozsvári kiadás hasonmásaként közli: A Bölcs Esopusnak és másoknak fabuláit Heltai Gáspár nyomán Keleti Arthur írta át a mai magyar nyelvre. A címlap és a szöveg fametszeteit Korda Géza fametszőmester egy 200 év előtti olasz Esopus-könyv illusztrációi után metszette újonnan fába. A fametszetek rendkívül illeszkednek a könyv stílusába. A 18. századi eredeti matricáról öntött Didot-betűkből álló szöveg, a nyugodt és harmonikus tükör, általában a szerencsésen archaizáló szedéskép, a helyes margóviszony, a finom diósgyőri famentes papír és a tökéletes nyomás méltóvá tette a könyvet, hogy az év legszebbjei közé kerüljön.

(Kortárs, 1948. február 1. - Rudnyánszky István)

20.

Irodalmilag és tipográfiaiilag igen értékes könyv jelent meg Tevanék kiadásában: Anatole France: Nyársforgató Jakab meséi... Nyársforgató Jakab elemzését egy tipográfiai szaklap hasábjain az teszi indokolttá, hogy a szép magyar könyv történetébe új színt, új formát hoz...

A Tevan-féle könyvben ... tökéletes a szöveg és a rajz tipográfiai összhangja. A szedéstükör merész felbontásában ugyanaz a konvenciómentes, könnyed szellem tükröződik, mint a szövegben és rajzban... Rajzoló, fordító és nyomdász kiváló együttműködését tükrözi a könyv minden oldala. Nyomdászok és könyvkiadók egyaránt példát vehetnek erről a munkáról... A szövegnyomás is dicséri a békéscsabai nyomdászok munkáját. Igen üdvös volna, ha lehetőséget találnánk arra, hogy a grafikai ipar dolgozói minél nagyobb számban tanulmányozhatnák ezt a munkát.

(Papír és Nyomdatechnika, 1949. március - Rényi Péter)

21.

A Tevan könyvkiadó avval, hogy a Nyársforgató Jakab meséinek illusztrált, szép kiadására vállalkozott, tulajdonképpen csak azt a munkát folytatja, melyet régen vállalt a magyar könyvkiadás terén és az irodalom irányításában. Az elmúlt néhány évtized alatt a kis Tevan Könyvtár sárga füzetei s a sok magyar és idegen író méltó kiadásban nyomott és megjelentetett munkái jelzik azt a megbecsülendő kultúrmunkát, melyet a Tevan nyomda végzett. Akik végigéltük ezeket az éveket, némi meghatódottsággal és büszkeséggel is tekintünk vissza erre az időre... A Nyársforgató Jakab új magyar kiadása, Keleti Arthur kitűnő új fordításában, Hincz Gyula színes, mulatságos, ötletes rajzaival áldozatos szép könyvremek és semmiben sem marad el a két régi illusztrált francia kiadás mögött, melyek huszonöt évvel ezelőtt jelentek meg a francia könyvpiacra, sőt mindenképpen túlszárnyalja azokat.

(Bölöni György - MTAKK Ms. 10.437)

22.

Ennyi vidám fanyarságot, ínycsókát s - ha szabad ezt az érdekes szót használnom - soha ennyi elbűvölő pimaszságot nem tartalmazott magyar könyv mint ez a különös Anatole France kötet, Hincz Gyula igen különös rajzaival... Talán nem csökkentem vele France előtti hódolatunkat, ha megjegyzem: Hincz Gyula rajzai nélkül nem éreznék France novelláit oly maiaknak, oly frisseknek...

Egyszóval elolvastam a szöveg ravaszul adagolt csemegéit, élvezve Keleti Arthur méltó közvetítését, kortyolgattam az illusztrációk mézes-boros illatát s külön is örvendeztem minden igazi lakoma kellékén, a tálaláson, ami egy páratlan nyomdászmester, Tevan Andor tudós és körültekintő alkotása. Itt valóban nemes művesek dolgoztak együtt a közös művön, láthatóan oly idilli egyetértésben, amire csak egyetlen szemhunyorításból is kölcsönösen értő szövetségesek képesek.

(Rabinovszky Máriusz - MTAKK Ms. 10.437)

23.

Keleti Arthur az egyetlen magyar író, aki könyvben gondolkodik, illetve aki ódon zamatú finom írásait és mesteri fordításait, mind-valamennyit előre könyvvé - s remekbe! - álmodja meg. S aztán addig keresi a legtökéletesebb kivitelezőket ... míg sikerül valóra váltania álmát...

Új Anatole France novellás-kötetében megint gyönyörűt álmodott s íme álmai maradéktalanul teljesedésbe mentek. A témától s a fordító lelkesedésétől átfűlt Hincz Gyula a kitűnő rajzoló ezekben az illusztrációkban fölülmúlta önmagát s megalkotta remekét, kiteljesítette France-ot...

A nagyszerű Tevan nyomda példátlan fáradtsággal és áldozatkészséggel nyomdai tökély alakjában segített megadni a France-i, fordítói, illusztrátori álmok végső realitását.

Nagy a mi örömünk, szép könyvért rajongóknak, hogy ilyen kongeniális együttműködésből íme egy új magyar könyvremek születhetett.

(Szentkúty Pál - MTAKK Ms. 10.437)

Az egyedi Tevan kötetekről

24.

... Tevan Andor, - ezt a nevet föl kell jegyezni, ez nagy dolgokra hivatott, ez a kiadó legmerészebb talán egész Magyarországon. Egymásután adja ki szegény, neves és névtelen írók műveit és mind csudálatosan szép, olyan, amelyet budapesti kiadók se igen produkálnak. Például Kosztolányi Dezső: Mágia című, most megjelent könyve szintén Tevan nyomdájából került ki és ez a legszebb, amit mostanában kibocsátottak...

Igazán örülünk, amikor egy vidéki és magyar könyvkiadó olyan munkát produkál, ami nemcsak fővárosi, de a külföldi legművészeiből alkotások közt is versenyképes.

(Délmagyarország, 1913. január 24.)

25.

... A könyv (ti. Krúdy Gyula: *Aranykéz utcai szép napok* - P. J.) kiállítása méltó a szerzőjéhez. A tipográfia szépségét értékes dísszel emelik Major Henriknek Dickens régi illusztrátoraira emlékeztető fametszetei, melyekkel egészen új szín, új levegő kerül a magyar könyvkiadványok sablonos egyformaságába. A gyönyörű kiállításért külön elismerés illeti a kiadót, Tevan Andor békéscsabai nyomdászt...

(*Irodalom és Zene*, 1916. szeptember - MTAKK Ms. 10.437)

26.

... Nem lehet egy dicsérő szó nélkül elmenni amellett a szép és nobilis igyekezet mellett, amellyel a könyv belső egyéniségével való harmóniának szinte áhítatos becsvágyában a kiadó Tevan Andor, békéscsabai nyomdász, a kötetet (ti. Krúdy Gyula: *Pest 1916-ban című művét* - P. J.) kiállította. Valamikor az íróknak vidékről is okvetlenül a fővárosba kellett jönniök, hogy érdemesen jelenhessenek meg. Most egy értékben meghitelesedett írónak egy speciálisan pesti könyve egy vidéki kiadónál találja meg - mégpedig kifogástalan teljességben - ezt a megbecsültetést. Szeretjük úgy magyarázni, hogy nem Budapest szegénységének a jelensége ez, hanem Békéscsaba kulturális teljesítőképességének meggazdagodása.

(*Az Újság*, 1917. január 28. - -nd)

27.

... A Kner könyvek kialakuló stílusával szemben, a mindenre reagáló, friss és eleven megjelenésű Tevan könyvek állnak a másik póluson. Minden kiadvány duzzad az ötletektől, izzik a lelkességtől és szinte mámoros örömmel kiáltja felénk kiadójának hitvallását: a komoly művészi és technikai eredményre való törekvést. Hogy stílusa még nem ért el a kialakulás forrponjtjára, annak az az egyedüli oka, hogy kissé sokféle irányban igyekszik magának utat törni és így az energiája szemmel láthatólag szétforgácsolódik. Pedig van a kiadványok között egy-kettő, mint pl. Kosztolányi Dezső Mák című verseskönyve, melynek nobilis egyszerűsége már a külföldi kritika nivóján áll...

Képviselve van közöttük a ragyogó színfoltok játékán alapuló plakátszerű díszítő modor (Nil: *Lélekstációk*), a Wiener Werkstätte felfogásának magyaros formákkal való felhígítása (Wilde: *Vera*), a geometrikus merevségű Wiener Werkstätte típus (Carton: *Jegyzetek Wilde Oszkárról*), a primitív fametsző technikának erőteljességét imitáló német stílus (Gonda: *Semper Idem*). De nem marad hatástalan e kiadványokra a mai biedermeieresdi sem (Krúdy: *Aranykéz utcai szép napok*) és vele együtt a régieskedésnek mai divatja, a XVIII. század végének és a XIX. század első évtizedének az a lágy, édeskés grafikai romantikája sem, amelyről az előbb általánosságban már szólottunk. Egyenesen meglepő az a finom érzék, mellyel a Tevan könyvek a momentán divatok stílusát megérik és követik. Talán ebből az érzékenységből fog kialakulni az ő egységes tipográfiai stílusuk is, az egyetlen feltétel, amely e derék nyomdának termékeit európai színvonalra fogja segíteni... Nem volna értelme a Tevan nyomda minden egyes termékét sorra venni és azt görcsövi vizsgálat alapján felmérgetni. A Kner kiadványokkal sem tettük, ezúttal sincsen aprólékos vizsgálatra szükségünk, hogy megállapítsuk e két vállalatnak (ti. a *Kner és a Tevan nyomda- és kiadvállalatnak* - P. J.) nyomdatechnikai kvalitásait. Derekas munkát végzett és végez mindkettő, olyat, amilyenről tizenöt évvel ezelőtt talán álmodni sem mertünk volna... Kiadványaikban egyesül minden feltétele a tökéletes nyomdatermékeknek és minden jó szándéka az okos gondolkodásnak, a céltudatosságnak és minden lelkessége az agresszív művészi előretörésnek.

(*Könyvtári Szemle*, 1917. 11. szám - Jaschik Álmós)

